

mensen aanlopen om de man te bekijken. Niemand herkent hem. Wat er vijftig jaar geleden gebeurde, weet niemand meer, Petrison en Ulla Dahlsjö zijn allang vergeten. Opens roept iemand: 'Daar komt het St.-Jansmoedertje.' Het is de bijnaam van een oude vrouw die elk jaar op St.-Jan naar de mijn komt en weemoedig naar binnen kijkt. Als zij de jongeman ziet herkent ze hem onmiddellijk, het is Elis Fröbom, haar verloofde. Het oude vrouwtje is Ulla Dahlsjö, die vijftig jaar geleden, na het trieste voorval in de mijn, Falun verliet en zich in Ornsävsfästing. Daar zocht Torbern haar op, die haar beloofde dat ze Elis ooit nog eens zou terugzien op haar huwelijksdag. Ze slaat haar armen om de dode mijnwerker heen en sterft. Wanneer men haar wil optillen blijkt dat van het lichaam van Elis alleen nog maar stof over is. In de kerk waar ze vijftig jaar geleden zouden trouwen worden ze beiden begraven.

Tussen 1819-'21 verscheen de verhalenbundel *Die Serapionsbrüder* waarin o.a. *Die Bergwerke zu Falun* is opgenomen. Deze verhalenbundel ontstond omdat Hoffmanns uitgever de schrijver aanried al zijn verhalen die her en der waren verschenen in één boek te verenigen. De moeilijkheid hierbij was dat Hoffmann deze 28 heel verschillende verhalen op een zinvolle manier wilde ordenen. Daarom maakte hij er een raamverelling van.

Het verhaal dat als raam dient, gaat over vier schrijvers die elkaar regelmatig ontmoeten en elkaar voorlezen uit eigen werk. Dit idee kwam niet zo maar uit de lucht vallen. Hoffmann organiseerde namelijk zelf in de periode 1814-'18 zulke bijeenkomsten. De schrijvers die elkaar hier ontmoetten, noemden zichzelf de 'Serapionsbrüder' (Serapionsbroeders), een naam die toevallig gekozen werd. Op de dag van de heilige Serapion (14 nov.) keerde namelijk een van de schrijvers, Chamisso (1781-1838), terug van een wereldreis.

Los van deze toevalligheid ontwikkelde Hoffmann het 'serapionistische principe'. Een these over de werkelijkheid, die inhoudt dat de realiteit alleen een produkt van de geest is. Daardoor is ze dus zeer subjectief en voor elk individu verschillend. Het 'subjectieve' zien is voor de Serapionsbrüder het belangrijkste. Dat is het 'ware' zien. Dit idee wordt de basis voor hun verhalen.

Dit ligt ook aan *Die Bergwerke zu Falun* ten grondslag. Elis is een jongeman die in conflict komt met zichzelf. Hij wordt als het ware in tweeën gescheurd. Enerzijds voelt hij de drang om in de mijnen af te dalen en anderzijds is hij bang voor de heimzinnigheid daarvan. Hij wordt heen en weer geslingerd

tussen zijn gevoelens voor de wereld van beneden (de koningin) en die voor de wereld van boven (Ulla). Realiteit en droomwereld (het 'subjectieve zien') vermengen zich en zijn niet meer duidelijk uit elkaar te houden.

Hoffmann heeft zijn verhaal gebaseerd op een ware gebeurtenis. In 1670 verongelukte er ergens in Zweden een jonge mijnwerker wiens lichaam in 1719 in bijna perfecte staat werd teruggevonden. Niemand herkende hem behalve zijn verloofde die nog leefde. Dit verhaal vond Hoffmann in *Aussichten von der Nachseide der Naturwissenschaft* (1e oplage 1808) van Gottfried H. Schuberts (1780-1860), een natuurfilosofie die in de romantiek zeer populair was.

J.T.

Gottfried Keller KLEIDER MACHEN LEUTE

1874

Wenzel Strapinski, een kleermakersgezel, is werkeloos geworden. Zijn baas is failliet gegaan en Wenzel besluit het stadje Seldwyla, waar hij tot dan toe heeft gewoond, te verlaten en ergens anders werk te zoeken. Hij zal een nieuwe baas moeten vinden, want behalve een vingerhoed en zijn mooie kleren bezit hij niets.

Op de weg van Seldwyla naar Goldach passeert hem een mooie koets. De koetsier stopt voor hem en laat Wenzel meereizen tot Goldach. Daar aangekomen, wordt hij naar herberg 'Zur Waage' gebracht, waar Wenzel als een voornaam heer wordt ontvangen. Wenzel, die merkt dat er een vergissing in het spel is, probeert de waard te vertellen wie hij is, maar de koetsier heeft dat al vóór hem gedaan. Hij heeft de waard bij wijze van grap verteld dat Wenzel een 'Poolse graaf' is, Strapinski genaamd. De waard denkt een dikke vis aan de haak te hebben geslagen. Hij wil van Wenzels gespuiter niets horen en laat voor hem een grootse maaltijd bereiden. Wanneer die voor hem staat, wordt de honger Wenzel te machtig en bedenkt hij zich. Na het eten zal hij de waarheid wel vertellen.

Terwijl Wenzel eet krijgt de waard nog enkele gasten. Het zijn de plaatselijke notabelen, die erg veel interesse tonen in de 'Poolse graaf', en al snel bij hem aan tafel gaan zitten. Het gesprek gaat over paarden, en omdat Wenzel vroeger huzaar

Wetshaus/Schenke = herberg

gewest is, kan hij daar een aardig woordje over meepraten. Ondertussen heeft hij nog steeds niet kunnen vertellen wie hij in werkelijkheid is.

Wanneer men hem vraagt met hen een uitstapje naar het landgoed van de 'Amtsrat' te maken, neemt hij deze uitnodiging aan. Op het landgoed wordt het kaartspel, waarmee men in de herberg al begonnen was, voortgezet. Wenzel wint daarbij zo veel geld, dat hij zich voorlopig gered weet. Met dit geld kan hij de waard betalen en zonder problemen het plaatsje verlaten. Deze ontsnappingspoging mislukt echter. Net buiten de stad namelijk treft hij de 'Amtsrat' en diens dochter Nettchen, en deze ontmoeting betekent een ommekeer in zijn leven. Zijn negenheid voor Nettchen is zo groot dat hij vanwege haar zijn plan Goldach te verlaten weer wijzigt. Om in haar nabijheid te kunnen zijn moet zijn ware identiteit verborgen blijven, hij moet voorlopig als graaf door het leven blijven gaan. Hij stelt zijn reis dan ook uit, en door verschillende malen achter elkaar geld te winnen, kan hij zijn vermeende stand hooghouden. In het stadje is en blijft iedereen ervan overtuigd dat Wenzel van adel is, behalve de boekhouder Melchior Böhm. Deze vraagt zich namelijk af hoe Strapinski als graaf aan zijn 'stukgestoken' vingers komt, maar niemand anders schijnt het wantrouwen van de boekhouder te delen.

Nettchen en Wenzel zijn steeds vaker bij elkaar, en als blijkt dat de liefde wederzijds is, geeft Nettchens vader hun zijn zegen. De verloving zal binnen enkele dagen plaatsvinden.

Dit gaat Melchior Böhm echter te ver. Omdat hij ook verliefd is op Nettchen, neemt hij zich voor samen met enkele bewoners van Seldwyla de valse graaf te ontmaskeren.

Op de dag van de verloving maken de bewoners van Goldach per slede een uitstapje naar een herberg tussen Goldach en Seldwyla, alwaar het feest gevierd zal worden. Tijdens de rit nadert uit tegenovergestelde richting een andere stoet sleden: het zijn de bewoners van Seldwyla, die in dezelfde herberg een toneelstuk zullen opvoeren. De voorste slede draagt het opschrift 'Leute machen Kleider' ('de man maakt kleren'), op de achterste slede staat 'Kleider machen Leute' ('kleren maken de man'). Het toneelstukje gaat over een kleermakersgezel die zich als graaf voordoot. Na afloop van de uitvoering verlaten de twee gezelschappen het zaaltje, alleen Nettchen en haar verloofde blijven achter. Dan gaat ook Wenzel weg. Hij voelt zich schuldig en schaamt zich zo, dat hij de waarheid niet durft te vertellen. Hij vlucht het bos in en probeert zich te verbergen, maar Nettchen, die hem gevolgd is, vindt hem. Ten einde raad vertelt Wenzel haar de ware toedracht van het gebeuren, waarbij hij in tranen uitbarst.

Ontroerd door dit eerlijke verhaal en door Wenzels oprechtheid bekeert Nettchen hem openlijk haar liefde: ondanks alles wil zij bij hem blijven, en met hem samen wil zij naar Seldwyla gaan om de mensen daar van zijn eerlijkheid en oprechtheid te overtuigen.

Tegen de zin van haar vader zet Nettchen het huwelijk door. Wenzel wordt lakenkoopman in Seldwyla, en als zij een jaar of tien later met hun kinderen weer in Goldach gaan wonen, heeft Wenzel door hard te werken op een eerlijke manier een klein vermogen verdiend.

De novelle *Kleider machen Leute* werd in het jaar 1874 gepubliceerd in het tweede deel van Kellers novellencyclus *Die Leute von Seldwyla*. De novellen zijn allemaal humoristische verhalen uit het avontuurlijke leven van de bewoners van het gefingeerde Zwitserse stadje Seldwyla, wat etymologisch zoveel betekend als 'Glücksort' (plaats van geluk).

De verhalen uit deze cyclus vallen onder het 'Poëtisch Realisme', de literaire stroming die in Duitsland tussen 1850 en 1880 haar hoogtepunt kende.

Evenals de andere verhalen uit *Die Leute von Seldwyla* heeft dit verhaal de verhouding tussen illusie en realiteit, tussen schijn en werkelijkheid als thema. Op satirische en humoristische wijze geeft de Zwitserse schrijver Keller hier het traditionele sprookjesthema van de lang verwachte prins zeer realistisch weer. Wenzel is voor alle bewoners van het stadje Goldach de persoon naar wie zij hebben verlangd; hij personifieert hun wensbeeld van de interessante aristocraat, die hun sleur komt doorbreken. Van betekenis is echter, dat de bewoners, wanneer hun sprookjesprins ontmaskerd is, de werkelijke Wenzel met al zijn menselijke gebreken ook weten te waarderen.

A.S.

Heinrich von Kleist DIE MARQUISE VON O... 1808

De markiezin von O., een dame met een uitstekende reputatie, heeft een advertentie laten plaatsen in de kranten. Daarin meldt ze dat ze, zonder te weten hoe en door wie, zwanger is geraakt. Ze vraagt of de vader van het kind zich bij haar bekend wil ma-